

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

САВЕНКОВА Людмила Василівна

УДК 378.147:025.5

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВМІНЬ І
НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗАСОБАМИ БІБЛОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Мороз Олексій Григорович,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи .

Офіційні опоненти доктор педагогічних наук, професор
Матвієнко Оксана Володимирівна,
Київський національний університету культури і мистецтв,
професор кафедри мультимедійних технологій

кандидат педагогічних наук, доцент
Жук Юрій Олексійович,
Інститут педагогіки АПН України,
завідувач лабораторії моніторингових досліджень якості
освіти.

Провідна установа: Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка, кафедра педагогічної
майстерності та освітніх технологій, Міністерство
освіти і науки України, м. Тернопіль

Захист відбудеться ”_15___”, ___лютого_____ 2007р. о _16⁰⁰___ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.01, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “_10_” __січня_____ 2007р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.Г. Ярошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Стратегія розвитку освітянської галузі сьогодні визначається в Україні, як і в інших країнах Європи Болонським процесом. Від національної системи освіти це вимагає структурного реформування, зміни освітніх програм, виходу на новий рівень інтеграції науки та педагогічної освіти. Інновації педагогічної освіти мають забезпечити високу конкурентоздатність майбутнього фахівця.

Важливим аспектом реалізації Національної доктрини розвитку освіти та Закону „Про вищу освіту” стає забезпечення індивідуальної самостійної роботи студентів на базі інформаційних і особистісно орієнтованих технологій, цілеспрямовано розвиваючих здатність до подальшої самоосвіти впродовж майбутньої професійної діяльності. Це висуває перед системою підготовки кадрів у вищій школі завдання оптимізації освітнього процесу з позицій спрямованості студентів на самостійну роботу та розвиток у них відповідних умінь і навичок. Студент повинен володіти уміннями самостійно здобувати знання, вирішувати пізнавальні завдання, здійснювати індивідуальну інформаційну діяльність, виробляти критерії прийняття ефективних рішень і нести відповідальність за них. Майбутній вчитель повинен бути готовим до сприйняття постійно зростаючого потоку інформації, здатним аналізувати і використовувати інформаційний потенціал для орієнтації у провідних концепціях і теоріях, щоб на їх основі формувати власний світогляд. Ефективне використання студентами світового інформаційного потенціалу є визначальним чинником зближення вітчизняної та європейської вищої освіти.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що дослідження різних аспектів формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів є однією з найважливіших проблем вищої школи. Вивченням цієї проблеми займалось широке коло дослідників. Так, С.І. Архангельський [1974], Г.А. Атанов [2003], Е.М. Кабанова-Меллер [1981], О.М. Левинов [1980], Н.А. Лошкарьова [1980], К.К. Платонов [1963], О.В. Усова [2003] та ін. підкреслювали особливу важливість формування у студентів загальноосвітніх умінь і навичок. Питання організації самостійної навчальної роботи в загальній навчальній діяльності студентів різнобічно розв'язуються в працях А.М. Алексюка [1998], Ю.К. Бабанського [1989], В.І. Бондаря [1996], В.А. Козакова [1990], І.Я. Лернера [1996], О.Г. Мороза [2002], П.І. Підкасистого [1972], В.О. Сластьоніна [1997], Л.Ф. Спірна [1976] та ін.

Досягнення сформованості у студентів умінь і навичок самостійної роботи багато в чому, на думку дослідників М.Айзенберга [1996], Г.Г. Воробйова [1988], І.С. Геллера [2001], Н.І. Гендіної [2003], М.І. Жалдака [2000], М.М. Левшина [2002] та ін., залежать від рівня їх інформаційної культури, а саме, від уміння самостійно знаходити, опрацьовувати і використовувати інформацію в процесі навчання. Формуванню умінь цього типу до

останнього часу не приділялось достатньої уваги, оволодіння ними не виділялось як окремий компонент навчання, а тому фактично не контролювалось і не оцінювалось. Сьогодні, коли змінюється уявлення про мету і цінності освіти, важливими стають не тільки конкретні знання, а й уміння їх здобувати самостійно.

Дослідження Ю.С. Брановського [2002], Р.С. Гіляревського [1988], М.І. Жалдака [1994], А.І. Земскова [2003], К.К. Коліна [2002], В.В. Крюкова [2001], Я.Л. Шрайберга [2003] та ін. вказують на важливість використання студентами нових інформаційних технологій, що неможливе без формування умінь, які б забезпечили ефективну реалізацію самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів. Проте аналіз теоретичних та прикладних досліджень показав, що умови реалізації цих завдань є недостатньо розробленими, а це, в свою чергу, стоїть на заваді широкого використання новітніх технологій бібліотечного інформаційного пошуку у процесі навчання студентів.

Виходячи з цього, важливої соціальної значимості набуває проблема формування умінь і навичок самостійної роботи студентів як користувачів інформації, що й зумовило вибір теми дослідження “Формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова „Ступенева підготовка майбутніх викладачів у системі вищої освіти України” (протокол № 5 від 26.12 2002 року). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 29.04 2002 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 28.01 2003 року).

Об’єкт дослідження – самостійна навчальна робота студентів як форма навчання у вищому навчальному педагогічному закладі.

Предмет дослідження – процес оволодіння студентами гуманітарних спеціальностей педагогічного університету уміннями використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем у самостійній навчальній роботі.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику ефективного формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що інтеграція інформаційних ресурсів бібліотеки та введення нових інформаційних технологій в традиційну методику навчання розширить можливості ефективного використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем студентами, що сприятиме формуванню у них умінь і навичок самостійної

навчальної роботи.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз літератури з проблеми формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій;
- з'ясувати структуру організації сучасної бібліотечної інформаційно-пошукової системи та можливості ефективного використання її у формуванні умінь і навичок самостійної навчальної роботи у студентів педагогічного університету;
- визначити умови ефективного формування умінь і навичок самостійної роботи студентів засобами бібліотечних технологій у процесі навчальної та науково-дослідної роботи;
- укласти навчальну програму для опанування студентами основ бібліотечно-інформаційних знань і роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами та перевірити їх ефективність у педагогічному експерименті.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є концептуальні положення про підготовку спеціалістів у вищій школі, в яких висвітлюється специфіка самостійної навчальної роботи студентів (А.М.Алексюк, С.І.Архангельський, Ю.К.Бабанський, В.А.Козаков, О.Г.Мороз, І.Л.Наумченко, П.І.Підкасистий, В.О.Сластьонін, та ін); наукове обґрунтування ролі нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі (Ю.С.Брановський, М.І.Жалдак, А.І.Земсков, Е.С.Кожевнікова, К.К.Колін, Г.Росс, Я.Л. Шрайберг), принципів інформаційного аналізу та синтезу (Д.І.Блюменау, Н.М.Кушнарєнко, Т.Г.Родіонова, Е.Р.Сукиасян), системи бібліотечного та інформаційного забезпечення освітнього середовища (В.О.Ільганаєва, Н.П.Пасмор, В.С.Пашкова, М.С.Слободяник, А.С.Чачко), формування основ інформаційної культури (В.О.Бородіна, Г.Г.Воробйов, І.С.Геллер, Н.І.Гендіна, Н.М.Розенберг).

Методи дослідження. Відповідно до мети та поставлених завдань дослідження використовувались такі методи: теоретичний аналіз наукової і методичної літератури психолого-педагогічного, бібліотекознавчого та бібліографознавчого профілю, з соціальних аспектів інформатизації освіти та розвитку нових інформаційних технологій; спостереження, анкетування, інтерв'ювання; методи експертних оцінок; педагогічний експеримент. Статистична обробка даних, кількісний і якісний аналіз одержаної інформації дали можливість визначити педагогічні умови ефективного формування у студентів гуманітарних спеціальностей умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій.

Організація дослідження. Основною дослідно-експериментальною базою було обрано Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, а також Науково-технічну бібліотеку Національного технічного університету України „КПІ”. Всього дослідженням охоплено 975 студентів.

Проведення дослідження здійснювалось в три етапи (2001-2005 рр.)

На *першому* пошуковому етапі (2001-2002рр.) вивчалась та аналізувалась наукова та методична література; визначалась проблема дослідження; проводився цілеспрямований аналіз інформаційних джерел з метою обґрунтування проблеми дослідження; визначались теоретичні основи та завдання дослідження, формулювалась робоча гіпотеза.

На *другому* констатувальному етапі експерименту (2002-2003рр.) вивчався стан організації бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної навчальної роботи студентів вищого навчального закладу, виявлялись чинники, що впливають на організацію самостійної роботи студентів з пошуку джерел інформації для навчальної і науково-дослідної роботи та визначались фактори її інтенсифікації.

На *третьому* етапі дослідження (2003-2005рр.) проводився формувальний експеримент. Розроблялася й експериментально перевірялась методика інтенсифікації процесу формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами; опрацьовувались та аналізувались експериментальні дані; здійснювалось теоретичне та науково-методичне узагальнення і систематизація результатів формувального експерименту, робились висновки.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що вперше обґрунтовано сутність та особливості формування умінь і навичок використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем студентами гуманітарних факультетів педагогічних закладів освіти як умови їх ефективної самостійної навчальної роботи та подальшої професійної педагогічної діяльності; визначена ефективність інтегрованих підходів до використання традиційних та новітніх методик навчання основам бібліотечно-інформаційних знань як інформаційного компоненту загальнонавчальних умінь та навичок; визначено зміст навчання технологіям інформаційного пошуку та роботі з інформаційними джерелами, уточнені структурні компоненти інформаційного аналізу і синтезу, які забезпечують ефективне опрацювання теоретичного матеріалу, сприяють розвитку творчого мислення та формуванню дослідницьких умінь; дістало подальшого обґрунтування значення бібліотеки вищого навчального закладу як рівноправного учасника навчально-виховного процесу та можливості використання бібліотечних інформаційних технологій для забезпечення високоякісної самостійної навчальної роботи студентів.

Практичне значення роботи полягає у тому, що навчання за розробленою навчальною програмою „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” забезпечило підвищення ефективності роботи студентів в інформаційному середовищі бібліотеки та сприяло зростанню активності й результативності їх самостійної навчальної роботи. Програма може бути використана у навчанні для інтенсифікації процесу формування у студентів гуманітарних спеціальностей

інформаційно-пошукових умінь та навичок самостійної роботи з інформаційними джерелами.

Вірогідність одержаних наукових результатів і висновків забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, вибором методів, адекватних поставленим меті та завданням дослідження, ґрунтовним аналізом та узагальненням результатів педагогічного дослідження, поєднанням якісного і кількісного аналізу одержаного статистично-достовірного емпіричного матеріалу, позитивними результатами впровадження експериментальної методики навчання студентів у педагогічну практику.

Особистий внесок автора У спільних з Е.В.Татарчук та Н.І.Тарасовою методичних рекомендаціях „Самостоятельная работа с книгой” та „Використання каталогів та бібліографічних картотек при підготовці студентами курсових і дипломних робіт” авторськими є аналіз структури бібліотечних інформаційно-пошукових систем та алгоритми їх використання.

Апробація та впровадження результатів дослідження Матеріали та результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: “Роль бібліотек вищих навчальних закладів у виконанні національної програми інформатизації” (Київ, 2002); “Регіональна інтеграція інформаційного ресурсу освітянської галузі України” (Київ, 2003); “Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ” (Київ, 2004); “Актуальні питання розвитку інноваційної діяльності” (Сімферополь, 2005); “Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу” (Судак, 2006) та ін. Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психології вищої школи, методичних нарадах наукової бібліотеки, звітних наукових конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (2004-2006 рр.)

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у практику роботи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 02-10/1383 від 12.07.06); Глухівського державного педагогічного університету (довідка №2947А від 29.09.06); Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України „КПІ” (довідка № 01/-0980 від 21.07 2006 р.); Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету (довідка № 373-06-45 від 17.03.06 р.)

Публікації. Основні результати дослідження розкрито у 3 одноосібних публікаціях у фахових виданнях з педагогічних наук, та у 7 працях, які додатково відображають результати наукової роботи.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, із них 5 іноземною мовою) та 5 додатків.

Загальний обсяг дисертації складає 208 сторінок, із них основний текст викладено на 161 сторінці, які містять 6 таблиць, 17 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено його мету, об'єкт, предмет, гіпотезу та завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення, особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі „**Теоретико-методологічні засади процесу формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів засобами бібліотечних технологій**” – проаналізовано наукову літературу з метою розкриття змісту і структури самостійної навчальної роботи студентів як науково-практичної проблеми вищої школи. Здійснено історико-педагогічний аналіз проблеми формування умінь і навичок самостійної роботи, розглянуто сучасні підходи до їх визначення та класифікації.

Аналіз наукових та методичних робіт з означеного питання показав, що самостійна робота студентів є складовою і організаційною системою навчання, і фактором особистісного та професійного самовизначення. Як елемент організаційної системи навчального процесу, самостійна робота студентів отримує нове смислове значення завдяки її особливому статусу в ракурсі нової освітньої парадигми, яка орієнтована на вироблення потреби, вмінь і навичок самостійно і безперервно навчатися впродовж всієї професійної діяльності.

На основі вивчення наукових джерел визначено, що організація системи навчання студентів умінням опрацювання літератури у процесі самостійної роботи над навчальними та науковими завданнями є предметом дослідження з середини 80 років ХХ ст. Саме в цей період погляди на виконання самостійної навчальної роботи дещо змінюються, якщо раніше студент опрацьовував в основному окремі джерела інформації, які рекомендував йому викладач, то в подальшому спостерігається розвиток ідей індивідуалізації вибору та форм опрацювання джерел за умови їх безпосереднього поєднання із завданнями його професійного становлення як фахівця.

Самостійно робота може виконуватись студентом безпосередньо у бібліотеці з використанням тих можливостей, що надають бібліотечні інформаційно-пошукові системи (ПІС) в традиційному і електронному вигляді, або з використанням можливостей доступу до ресурсів Інтернет. Уміння і навички роботи з інформацією – необхідна умова сучасного процесу навчання. Сформовані у студентів вони можуть бути шляхом навчання змісту цієї діяльності.

Вивчення досвіду формування умінь і навичок самостійної роботи студентів як користувачів інформації показало, що у бібліотеках та закладах освіти здійснюється навчання основам бібліотечно-інформаційних знань, однак воно носить епізодичний характер, асортимент використовуваних форм і методів не відрізняється різноманітністю, а їх вибір не завжди обґрунтований і професійно аргументований.

У сучасних умовах збільшення обсягу інформації від педагога вимагається висока поінформованість, неординарність мислення та вміння самостійно засвоювати нові знання в практичній діяльності. Культура правильної постановки творчої задачі, пошуку й добору відповідної для її вирішення інформації відіграє вирішальну роль у практичній педагогічній діяльності, тому при підготовці майбутніх педагогів потрібно звернути увагу на можливість використання бібліотечних технологій у роботі з інформаційними ресурсами, на такі види інформаційних процесів як пошук, відбір, оцінка, опрацювання, та використання інформації. На увагу заслуговує кожен з аспектів формування умінь і навичок самостійної роботи студентів засобами бібліотечних технологій – від засвоєння основ бібліотечно-бібліографічних знань, культури роботи з книгою, до навчання основам комп'ютерної грамотності та використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем.

У зв'язку із входженням до Болонського процесу значно зростає роль бібліотеки вищого навчального закладу, збільшується навантаження на неї, що зумовлює трансформацію всіх зовнішньосистемних її функцій і особливо таких, як освітньо-допоміжна та науково-допоміжна, які виділені з метою пріоритетної бібліотечно-інформаційної підтримки самостійної роботи студентів. Спираючись тільки на традиційні бібліотечні технології, задовольнити постійно зростаючі потреби користувачів інформаційних послуг стає дедалі складніше. Реальне співіснування в бібліотеках на сучасному етапі двох технологій – традиційної і автоматизованої, здійснюється за рахунок їх взаємодії і спільного розвитку. Інтеграція інформаційних ресурсів бібліотеки та введення нових інформаційних технологій в традиційну модель навчання для розширення можливостей обміну інформацією сприятиме підвищенню якості освітніх послуг на всіх рівнях професійної підготовки студента. При формуванні у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій особливої уваги потребує ознайомлення їх з поняттями і процесами інформаційного згортання, і навчання основам аналітико-синтетичної обробки інформаційних джерел. У студентів в процесі самостійної навчальної роботи обов'язково повинно сформуватись розуміння різного характеру інформаційних процесів для того, щоб швидко і ефективно знаходити достовірну наукову інформацію, яка відповідає його потребам.

Як показує досвід, в освітньому процесі практично недооцінюється залежність рівня самостійної навчальної роботи студентів від підготовленості їх до роботи в інформаційному середовищі бібліотеки. Існуючі методи формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій не відповідають сучасним вимогам, що обумовлює необхідність пошуку і впровадження нових інноваційних методів навчання. Саме тому одним з важливих напрямків в організації самостійної навчальної роботи студентів у вищому навчальному закладі є формування групи таких умінь і навичок: швидкий і правильний пошук потрібної інформації з використанням різних бібліотечних

ІПС; володіння раціональними методами відбору та опрацювання інформаційних джерел; володіння прийомами аналізу літератури тощо.

У другому розділі „**Методичні основи процесу формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій**” розкрито основні етапи експериментальної роботи, критерії сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС та готовності до роботи з інформаційними ресурсами, представлено методичку ефективного формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи у бібліотечному інформаційному просторі з використанням бібліотечних ІПС.

Дослідження проводилось поетапно. На підготовчому етапі визначалися якісні показники обізнаності студентів з бібліотекою як інформаційним середовищем. Дані спостереження показали, що в середньому лише 8-10% студентів перших курсів можуть самостійно зорієнтуватися у бібліотечно-інформаційному середовищі. Вони не орієнтуються в довідково-пошуковому апараті, не можуть самостійно скористатися бібліотечними каталогами, бібліографічними картотеками, довідковим фондом, здійснити пошук, правильно обрати джерела інформації, проаналізувати бібліографічні записи на предмет можливого використання самого документу.

Спираючись на результати опрацювання наукової літератури ми розробили критерії для діагностування у студентів рівня сформованості вмінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС та відповідної їх готовності до роботи з інформаційними ресурсами. Високий рівень характеризується здатністю формувати мету, будувати план виконання самостійної роботи, здійснювати доцільні та ефективні дії при пошуку потрібної інформації. При середньому рівні сформованості вмінь самостійної роботи з інформаційними ресурсами вибір дій орієнтований на типові ситуації і готові зразки, тому не охоплює усієї повноти тих пошукових можливостей, які надають бібліотечні ІПС. Низький рівень характеризується відсутністю будь-яких умінь організації інформаційного пошуку, в обраних діях простежується невпевненість і нерозуміння доцільності цих дій. Констатувальний експеримент з визначення рівня сформованості умінь самостійної роботи засобами бібліотечних технологій, показав, що у більшості студентів першого курсу готовність до самостійної роботи з бібліотечними ІПС на низькому (53%) та середньому рівні (37%) і тільки у 10% на високому рівні. Такі результати зумовлені індивідуальним ставленням студентів до пошуку інформаційних джерел, відсутністю у них настанови на розвиток значимих у навчальній та майбутній професійній діяльності якостей.

Дослідження показало, що переважна більшість студентів (94,5%) використовують при роботі в бібліотеці довідково-пошуковий апарат, 88,6% виявляють бажання навчитися правильно користуватися бібліотечними ІПС. Відсутність комплексу навчальних матеріалів і методичних рекомендацій з організації самостійної роботи з інформаційними

ресурсами обумовили виникнення у студентів психологічного бар'єру, який проявився в упередженому ставленні до роботи в бібліотечному інформаційному середовищі. 11,4% студентів не уявляли собі цінності спеціальних знань і умінь в галузі інформаційного самообслуговування для професійної підготовки і не вважали за потрібне набувати їх, що в свою чергу негативно впливало на якість організації самостійної навчальної роботи студентів.

Для порівняння рівня обізнаності студентів гуманітарних та технічних спеціальностей з можливостями інформаційного пошуку протягом першого семестру 2003-2004 н.р. було проведено анкетування серед першокурсників (216 осіб) з різних факультетів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Національного технічного університету України „КП”.

Самооцінка власної обізнаності і можливості використання різних довідкових та допоміжних апаратів при пошуку навчальної та наукової інформації у студентів різних ВНЗ представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Характеристика результатів самооцінки
студентами першого курсу готовності до роботи з ІПС(в %)**

№	Параметри оцінювання	НПУ	НТУУ „КП”
1	Відчуття труднощів при роботі з каталогами	60	57,1
2	Уміння визначити різницю між алфавітним та систематичним бібліотечним каталогами	56,9	71,4
	Уміння користуватися електронними каталогами	19,6	42,9
	Уміння користуються пошуковими засобами Інтернет	35,3	71,4
	Задоволеність результатами пошуку в Інтернет	66,7	53,3

Як бачимо з таблиці, значний відсоток студентів обох університетів відчувають труднощі при роботі з бібліотечними каталогами. Рівень обізнаності з електронними бібліотечними ІПС у студентів-гуманітаріїв значно нижчий. Пошук та відбір потрібних джерел і в традиційному, і в мережевому інформаційному середовищі не є досить результативним у студентів гуманітарних і технічних спеціальностей. Тобто більшість студентів першого курсу не готові до інформаційного самозабезпечення своєї навчальної діяльності. Результати самооцінки підтвердились результатами спостережень за студентами та експертними оцінками бібліотечних працівників.

Таким чином, аналіз рівня підготовки студентів до самостійної навчальної роботи показав, що значна частина студентів не володіє уміньми і навичками роботи з

інформаційними джерелами та бібліотечними ПС. Непідготовленість до такої діяльності ставить перед ВНЗ завдання формування умінь і навичок інтелектуальної праці з первинними та вторинними джерелами інформації. Окрім того, поява комп'ютерних ПС у бібліотеках потребує розвитку спеціальних умінь і навичок: розуміння представлення інформації у базах даних, вміння вибирати область пошуку, користуватись різними ключами пошуку. Отже, підготовка студентів до роботи з інформаційними ресурсами та бібліотечними ПС, як один з аспектів навчальної діяльності, вимагає від студента застосування спеціальних прийомів і методів роботи в інформаційному середовищі бібліотеки.

Пріоритетним завданням навчання ми вважали формування у студентів як майбутніх фахівців умінь і навичок оптимальної інформаційної поведінки в сучасних умовах інформаційного суспільства. Відповідний аспект нашого дослідження включав в себе можливості формування мотивів самостійної навчальної роботи з настановою на майбутню професійну діяльність і поетапного формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з бібліотечними ПС, а саме: орієнтація в бібліотечному інформаційному середовищі; вміння користуватись довідковим фондом бібліотеки; здійснення пошуку в традиційних каталогах і картотеках, пошуку і сортування інформації в електронному каталозі, в one-line каталогах на веб-сайтах бібліотек, пошуку повнотекстових документів; оцінка і відбір інформаційних джерел за формальними ознаками; аналіз відібраного; структурування опрацьованого матеріалу; складання і оформлення бібліографічних списків.

Вихідними положеннями організації навчання стали такі: зміст навчальної програми включає основи бібліотечних та інформаційних знань з урахуванням профілю навчання і майбутньої педагогічної діяльності; у змісті виділяється теоретична частина, яка вивчається на лекціях, та варіативна частина, що динамічно змінюється і відповідає складу і структурі традиційних та електронних ПС бібліотеки, опрацьовується на практичних заняттях; електронні бібліотечно-інформаційні та комп'ютерно-орієнтовані освітні технології повинні підтримуватись сучасними технічними засобами і раціонально поєднуватись з традиційними технологіями навчання студентів. Для проведення формувального експерименту була укладена навчальна програма з курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ПС”.

З метою проведення контролю знань та умінь після закінчення навчання були використані тестові програми. Основною метою тестового контролю було оцінити рівень засвоєння знань і умінь студентами після вивчення курсу та одержання інформації для удосконалення процесу навчання з даного курсу. До тестової перевірки було включено комплекс завдань різноманітних видів для того, щоб всебічно оцінити рівень засвоєння

навчальної інформації: розуміння, впізнання, відтворення, застосування. За рівнем складності завдання будувались таким чином, щоб студент зрозумів сутність завдання тесту і виявив отримані знання, уміння і навички.

За результатами тестування, що проводилось безпосередньо після занять в ЕГ (127 студентів), були отримані такі результати: 79% студентів дали правильні відповіді на запитання тестової перевірки і одержали оцінки „5” і „4”, 19% - „3” і тільки 5% не продемонстрували необхідних знань та умінь. Для підтвердження результатів проведеного нами формувального експерименту чотири місяці потому, після проведення занять в ЕГ, була організована контрольна перевірка умінь самостійної роботи з бібліотечними ПС студентів з ЕГ та паралельних КГ (по 10 студентів). Були підготовлені контрольні завдання з виконання різних типів інформаційно-пошукових задач з використанням складових бібліотечної ПС.

Результати виконаних робіт показали, що кількість студентів, які успішно впорались із завданнями значно більша в ЕГ, у порівнянні з КГ. Результативність виконання роботи студентами експериментальної та контрольної груп представлена в таблиці 2:

Таблиця 2

Порівняльна характеристика результатів засвоєння основ роботи з бібліотечними ПС у формувальному експерименті (в %)

№ п/ п	Показники	Результати засвоєння (в %)							
		„5”%		„4” %		„3” %		„2” %	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Користування алфавітним каталогом бібліотеки	12, 9	30	17, 1	35, 7	51, 4	25, 7	18, 6	8,6
2	Користування систематичним каталогом і картотеками	4,3	25, 7	8,6	41, 4	57, 1	27, 1	30	5,7
3	Користування довідково-бібліографічним фондом бібліотеки	7,1	41, 2	14, 3	45, 7	67, 1	11, 4	11, 4	1,4
4	Робота в базах даних електронного каталогу бібліотеки	2,9	22, 9	4,3	44, 3	11, 4	28, 6	81, 4	4,3
5	Робота в глобальній мережі Інтернет	8,6	15, 7	12, 9	20	24, 3	54, 3	54, 3	10
	Середні показники за результатами виконання всіх	7,2	27, 2	11, 4	37, 4	42, 3	29, 4	39, 1	6

завдань								
---------	--	--	--	--	--	--	--	--

Як бачимо з таблиці, високі показники розвитку умінь роботи з бібліотечними ІПС продемонстрували студенти ЕГ - оцінки „5” отримали 27,2%, „4” - 37,4% студентів, відповідно у КГ лише 7,2% отримали оцінку „5” та 11,4% студентів – „4”. Середні показники засвоєння в ЕГ показали 29,4% , і зовсім не впорались із завданням лише 6% студентів. У КГ середній показник склав 42,3%, а низький 39,1%. Аналіз показників виконання завдань свідчить, що робота з електронними каталогами у невідготовлених студентів викликає значні труднощі, тому завдання не змогли виконати 81,4% студентів з КГ. Порівняння виконання тих же завдань студентами ЕГ виявило, що з пошуком у електронних каталогах не впорались 4,3% студентів з тих, які пройшли курс навчання, що пояснюється відсутністю у них відповідної мотивації, нерозумінням доцільності виконання самостійної роботи.

Важливим показником сформованості умінь самостійної навчальної роботи студентів є коефіцієнт повноти виконаних операцій, з яких вони складаються. Ми визначали його за формулою: $K = n/N \cdot 100\%$, де n – сума виконаних студентом операцій, N – загальна кількість операцій, які складають повний зміст уміння ($N = 5$).

Ступінь сформованості умінь самостійної роботи студентів з бібліотечними ІПС виявили через показник середнього коефіцієнта інформаційно-пошукових умінь студентів. Високому рівню розвитку умінь відповідає значення коефіцієнта в межах 100% - 60% ; середньому – в межах 59% - 40%; низькому – від 39% і менше.

Порівняльний аналіз показників коефіцієнта повноти виконаних операцій у студентів ЕГ і КГ наведений в табл. 3.

Таблиця 3

**Результати експерименту з формування
умінь СРС з бібліотечними ІПС (в %)**

Рівні	Види експерименту		
	Констатуваль-ни й	Формувальний	
		Групи студентів	
		КГ	ЕГ
Високий	10	18,6	64,6
Середній	37	42,3	29,4
Низький	53	39,1	6

Дані свідчать про значну різницю між показниками коефіцієнта виконаних операцій високого рівня у студентів ЕГ і КГ, що становить 45,4%. Це означає, що студенти ЕГ в більшості своїй сформували потребу і зрозуміли значення роботи з інформаційними

джерелами, вони усвідомили зміст конкретного уміння як сукупності дій та операцій, що його складають, тому досягли значно вищих результатів самостійної роботи з бібліотечними ІПС порівняно з контрольними групами. Отже, введення нових інформаційних технологій в традиційну методику навчання розширило можливості ефективного використання бібліотечних ІПС студентами, що сприяло формуванню умінь і навичок самостійної навчальної роботи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове практичне вирішення проблеми формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій, які дали підстави для таких висновків:

Сучасна система підготовки кадрів у вищій школі вимагає розвитку у студентів умінь і навичок самостійної роботи з джерелами інформації. Саме самостійна навчальна робота із застосуванням умінь і навичок інформаційного самозабезпечення є важливим засобом підготовки фахівця належного рівня. Таке розуміння завдань сучасної освіти вимагає створення педагогічних умов для формування у студентів відповідних умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій.

Проведений аналіз науково-методичної літератури дозволив сформулювати наукові підходи до вирішення завдань формування умінь і навичок самостійної роботи студентів. З'ясовано, що увага дослідників раніше зверталась на формування окремих компонентів бібліотечно-інформаційної обізнаності студентів, однак вивчення в комплексі навчальної діяльності і процесу формування умінь і навичок самостійної роботи студентів засобами бібліотечних технологій не було достатнім. У зв'язку з цим виникла потреба дослідження системи організації самостійної роботи студентів гуманітарних спеціальностей з бібліотечними ІПС, оскільки в умовах впровадження у вищій школі України новітніх освітніх та інформаційних технологій інформаційне середовище бібліотеки є базовою структурою не тільки для ефективно організації самостійної роботи студентів з літературою, а й всього навчального процесу з підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Дані констатувального експерименту дозволили виявити недоліки у формуванні умінь і навичок самостійної роботи студентів з бібліотечними ІПС. В той час, як кількість і різноманітність навчальних та наукових інформаційних ресурсів, які потрібно опрацювати студенту за час навчання у ВНЗ, стрімко зростає, повинні підвищуватись обсяг і якість знань та умінь самостійної роботи з інформацією.

У процесі експериментального дослідження були розроблені комплексні критерії для діагностування рівня сформованості умінь самостійної роботи студентів з бібліотечними

ПС, які дозволяють виявити рівні відповідної готовності (високий, середній, низький).

У ході педагогічного експерименту було перевірено ефективність проведених занять з основ бібліотечно-інформаційних знань для формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. Найбільш ефективними були комплекси занять з основ аналітико-синтетичних процесів обробки інформації та роботи з традиційними і електронними бібліотечними ПС з чітко та конкретно визначеною послідовністю виконання завдань. У процесі експерименту доведено, що процес формування умінь і навичок самостійної роботи студентів засобами бібліотечних технологій доцільно здійснювати у формі спеціальних занять, що складаються з теоретичної та практичної частин відповідно до мети курсу.

Результати експериментальної роботи показали, що навчання з основ бібліотечно-інформаційних знань вже на першому курсі сприяло більш чіткому орієнтуванню студентів в інформаційному просторі університетської бібліотеки. Після проведення занять за розробленою навчальною програмою студенти ЕГ досягли значно вищих результатів роботи з бібліотечними ПС, що сприяло зростанню активності й результатів їх самостійної навчальної роботи. Так в експерименті високого рівня показників коефіцієнта виконаних операцій досягли студенти ЕГ – 64,6% і лише 18,6% студенти КГ. Результати проведеного контрольного експерименту підтверджують ефективність запропонованої програми для формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій.

Даним дослідженням не вичерпується проблема формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. Подальшого вивчення потребує проблема вдосконалення змісту і методики формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з бібліотечними ПС з урахуванням нових вимог до рівня підготовки майбутніх фахівців у сучасному інформаційно-освітньому просторі, аналіз специфіки планування та організації поетапних занять з формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи з автоматизованими бібліотечними ПС та електронними інформаційними джерелами, а також формування відповідної мотивації щодо виконання цієї роботи.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Савенкова Л.В. Суб'єктно-об'єктна сутність інформаційної культури майбутнього педагога //Творча особистість учителя: Проблеми теорії і практики: Зб.наук. праць. К.: НПУ, 2003. – Вип.9. – С.37-44.

2.Савенкова Л.В. Використання традиційних та автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем як дидактична основа формування навичок самостійної

роботи студентів //Наукові записки: Зб. наук. праць НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.,2004. – Вип.57. – С.117-124.

3.Савенкова Л.В. Знання процесів аналітико-синтетичної обробки інформації як основа організації самостійної навчальної роботи //Наука і сучасність: Зб.наук.праць НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.,2005. – Т. 51. – С.52-62.

4.Самостоятельная работа с книгой: Метод. рек. /Сост. Л.В.Савенкова, Н.И.Тарасова, Э.В.Татарчук; Мин. Нар. Образования УССР, РУМК по ВСПО. – К.,1989. – 28 с.

5.Використання каталогів та бібліографічних картотек при підготовці студентами курсових і дипломних робіт: Метод. рек. /Укл. Л.В.Савенкова, Л.М.Стеблина, Н.І.Тарасова; М-во освіти України, РУМК.- К.,1992. – 20 с.

6.Використання автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем для активації процесу формування інформаційно-пошукових умінь /Перепелиця Є.О., Савенкова Л.В., Смекалін І.М., Яшанов С.М. //Вісник: Зб. наук. ст. викладачів, докторантів, аспірантів НПУ імені М.П. Драгоманова. - К.,2002. - Вип.3. – С.104-107.

7.Савенкова Л.В. Інформаційні ресурси бібліотеки на допомогу педагогічній освіті //Сучасні інформаційні технології для бібліотек та менеджмент науково-освітніх мереж: Матеріали I-V Міжнар. шкіл-семінарів. Проект Tempus-Tacis CP-20552-99. - К.,2002. – С.103-107.

8.Савенкова Л.В. Формирование умений и навыков самостоятельной работы студентов с библиотечными информационно-поисковыми системами //Актуальные вопросы развития инновационной деятельности: Материалы X Междунар. науч.-практ. конф. - Симферополь, 2005. – С.47-49.

9.Савенкова Л.В. Этапы создания информационного педагогического ресурса: опыт Научной библиотеки НПУ имени М.П. Драгоманова //Л.В.Савенкова, Т.И.Березная // Культура народов Причерноморья. – 2005. - № 60, Т.1. - С.47-50.

10.Савенкова Л.В. Самостоятельная работа студентов с ИПС – объект пристального внимания библиотеки университета //Материалы 13-й Междунар. конф. “Крым-2006. Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса” 10-17 июля 2006 г. – М.: ГПНТБ [Электронный ресурс]

АНОТАЦІЇ

Савенкова Л.В. Формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. – Рукопис

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за

спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти – Національний педагогічний університет імені М.М.Драгоманова, Київ, 2007.

У дисертації містяться результати теоретико-експериментального дослідження проблеми формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. Проаналізовано сучасний стан самостійної роботи студентів у інформаційному середовищі бібліотеки ВНЗ та рівень їх готовності до використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем та роботи з інформаційними джерелами. Виявлено, що значна частина студентів має досить низький рівень умінь з пошуку та відбору потрібних джерел і в традиційному, і в мережевому інформаційному бібліотечному середовищі.

Обґрунтовано необхідність оволодіння студентами конкретними вміннями і навичками використання традиційних та електронних бібліотечних інформаційно-пошукових систем, знаннями з основ інформаційного аналізу і синтезу задля ефективного виконання самостійної навчальної роботи. За їх відсутності, у студента виникають труднощі при здійсненні самостійного інформаційного пошуку, значно зростають часові і трудові затрати, знижується обсяг і якість виконання самостійної навчальної роботи.

Результати показали ефективність розробленої програми курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ППС” і методики формування умінь та навичок самостійної роботи в інформаційному середовищі бібліотеки.

Ключові слова: формування умінь і навичок, самостійна робота студентів, самостійна навчальна робота, бібліотечні технології, бібліотечні інформаційно-пошукові системи, аналітико-синтетична обробка, інформаційне середовище бібліотеки.

Савенкова Л.В. Формирование у студентов педагогического университета умений и навыков самостоятельной работы средствами библиотечных технологий. -
Рукопись

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2007.

В диссертации содержатся результаты теоретико-экспериментального исследования проблемы формирования у студентов умений и навыков самостоятельной работы средствами библиотечных технологий в практике высшего учебного заведения, а именно при использовании библиотечных информационно-поисковых систем.

Анализ проблемы свидетельствует о том, что современная модель обучения требует развития у студентов умений и навыков самостоятельной работы с информационными

источниками в связи с необходимостью выйти за рамки предоставленного преподавателем материала и осуществить самостоятельный поиск и обработку источников информации. Самостоятельная работа с применением умений и навыков информационного самообеспечения является важным средством в подготовке специалистов с высшим педагогическим образованием к успешной профессиональной деятельности.

В результате анализа современного состояния работы студентов в информационной среде библиотеки вуза, а также уровня их подготовленности к использованию библиотечных информационно-поисковых систем и работе с информационными источниками, выявлено, что значительная часть студентов имеет низкий уровень умений поиска и отбора необходимых источников при работе в традиционной, и сетевой информационной библиотечной среде.

Данные констатирующего эксперимента позволили выявить особенности формирования у студентов умений и навыков самостоятельной работы с библиотечными информационно-поисковыми системами в высших учебных заведениях. Структурные изменения в организации высшего образования, а также количество и разнообразие учебных и научных информационных ресурсов, которые необходимо проработать студенту во время обучения в высшей школе, и которые стремительно возрастают, требуют повышения уровня и объема знаний и умений самостоятельной работы с новой информацией.

Обоснована необходимость наличия у студента конкретных умений и навыков использования традиционных и электронных библиотечных информационно-поисковых систем, знания основ информационного анализа и синтеза, как базового условия эффективного выполнения самостоятельной учебной работы. При их отсутствии у студента возникают трудности при осуществлении самостоятельного информационного поиска необходимых для учебной и научно-исследовательской работы источников, значительно возрастают временные и трудовые затраты, снижается объем и качество выполнения самостоятельной учебной деятельности.

В процессе опытно-экспериментальной работы сравнивался уровень подготовленности к самостоятельной работе в библиотечной информационной среде студентов гуманитарных и технических специальностей. Определялись педагогические условия и средства успешного формирования у студентов информационно-поисковых умений и навыков, что дало возможность определить зависимость эффективного осуществления ими действий по поиску и отбору необходимой информации от наличия у них сформированных во время проведения занятий умений самостоятельной работы с библиотечными информационно-поисковыми системами.

Реализация курса обучения в соответствии с предложенной учебной программой

“Основы библиотечно-информационных знаний и работы с библиотечными информационно-поисковыми системами” показала эффективность предложенной методики формирования у студентов умений и навыков самостоятельной работы в информационной среде библиотеки с традиционными и электронными поисковыми системами, справочными ресурсами.

Ключевые слова: формирование умений и навыков, самостоятельная работа студентов, самостоятельная учебная работа, библиотечные технологии, библиотечные информационно-поисковые системы, аналитико-синтетическая обработка, информационная среда библиотеки.

Savenkova L.V. Formation of skills and abilities of pedagogical university students independent work by incans of library technologies. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical science, on a speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – The National M.P.Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2007.

The dissertation contains the result of theoretical and experimental research of formation of skills in independent student work by means of library technologies. In this investigation the author analyses contemporary condition of students independent work in information surrounding of library in higher educational establishments and their readiness to use library information search system. It is pointed out that considerable part of students has low level of skills in searching and selecting the necessary sources in traditional and computer (net) library surrounding.

It is substantiated the necessity of teaching students he bases of analytical and synthetic processing of information, possession of concrete knowledge and skills and use of traditional and electronic library information search systems. All mentioned factors are effective conditions of independent learning process. In case of lack of these conditions students have difficulties in searching of necessary information and there is lowering in capacity and quality of independent learning work.

The author suggests special methods of teaching students of working in information library surrounding. Implementation of the program “Bases of library information knowledge and work with information search systems” shows effectiveness of method which has been developed by the author.

Key words: skill formation, independent work of students, independent learning work, library technologies, library information search systems, analytical and synthetic processing, library information surrounding.

